

III. LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖ 1990-2018 METAIS IR JAV LIETUVIAI

I. 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės akto paskelbimas

Ilgus dešimtmečius trukusi užsienio lietuvių veikla siekiant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo buvo rezultatyvi. Bet šis tikslas pasiektas pačios Lietuvos visuomenės pastangomis.

Susitikimuose Lietuvoje ir užsienyje su mūsų išeiviais – eiliniaus tautiečiais ir įvairaus rango organizacijų veikėjais – prisimenant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, atkreipiau dėmesį į tai, kad daugelis gana nuoširdžiai ir atvirai pripažindavo, jog tai, kas įvyko 1990 m. kovo 11 d. Lietuvoje, išeivijai buvo, tarkime, kaip stebuklas. Jie nesitikėjo, jų pačių žodžiais tariant, taip greitai sulaukti išsvajotosios Lietuvos nepriklausomybės.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo galimybė ir išeivijos nuotaikos. Gana išsami JAV lietuvių spaudos informacija apie renginius telkiniuose teikia vertingos medžiagos. Kaip išeities tašką, padedantį suprasti 1990 m. pradžioje išeivijoje vyravusias nuotaikas, tikslinga pasirinkti tradicinį Vasario 16 dienos minėjimą. Šventiniai renginiai skirtinguose lietuvių telkiniuose labai įvairavo – nuo vasario 10 d. iki kovo 4 d. Vadinasi, laiko tarpas iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo paskelbimo buvo neilgas: mėnuo ar dar mažiau. Tradiciškai minint 1918-ųjų Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą, kalbas sakė lietuviškų organizacijų vadovai, taip pat garsesni lietuvių bendruomenių žmonės, turintys įtakos išeivių visuomenei, buvo skaitomi sveikinimo laišakai nuo žymių JAV politikų – kongresmenų, gubernatorių, merų ir net prezidento. Kalbų turinys apėmė ne tik tautos istoriją, bet ir to meto aktualijas bei įvykius Lietuvoje. Iš pasakytų kalbų bei pasisakymų galima pastebėti ne tik vadovų, bet iš dalies ir lietuvių bendruomenės nuotaikas, išgyvenimus ir viltis. Tikslinga pabrėžti, kad, pavyzdžiui, JAV lietuvių bendruomenė (apie kitas to pasakyti negalėtume) vietinės lietuviškos žiniasklaidos buvo neblogai informuojama. Pavyzdžiui, JAV lietuvių dienraštis *Draugas* nuosekliai ir gana detalai skelbė informaciją apie padėtį Lietuvoje ir svarbiausius Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio veiklos žingsnius.

Tad kokiomis nuotaikomis gyveno mūsų išeiviai tuo metu? Pamėginkime pasekti mintis, išsakytas Vasario 16-ajai skirtuose renginiuose. Štai prof. dr. Feliksas Palubinskas, vasario 17 d. kalbėdamas per Gary miesto (Indiana'os valstijoje) radiją, anot komentatoriaus E. Levy, kvalifikuotai apžvelgė politinę ir ekonominę Lietuvos

padėtį. F. Palubinskas pažymėjo, kad ekonomika Lietuvoje yra labai atsilikusi nuo Vakarų pasaulio, tačiau jos visuomenė yra gerai išmokslinta, inteligentiška, apsuksi ir pajėgi atkurti Lietuvos ūkį. Jo nuomone, „per ateinančius dvejus metus Lietuva paskelbs nepriklausomybę, o ja paseks Latvija ir Estija“¹.

Prof. dr. Pranas Zundė, skaitydamas paskaitą Juno Beach vietovės Floridoje lietuviams, neabejojo, kad Lietuva greitai sulauks laisvės ir nepriklausomybės, tačiau, anot jo, dabar Lietuvai išsilaisvinti iš okupanto yra daug sunkiau. Profesorius palygino dabartinę ir 1918-ųjų Lietuvos situaciją. Jo manymu, 1918-aisiais „atgauti nepriklausomybę buvo lengviau, nes tada Vakarų didžiosios valstybės bent moraliai rėmė Lietuvos kovą“². Panašią kliūtį nepriklausomybei atkurti įžvelgė advokatė Laima Nainytė-Garbonkienė, kovo 4 d. skaitydama paskaitą Chicago's Marquette Park'o lietuviams. Ji aptarė Lietuvos padėtį ir „sunkią lietuvių kovą“ siekiant „diplomatiniu būdu atgauti Lietuvos nepriklausomybę, ypač, kai vakarų demokratija laikosi gana pasyviai“³. Tokios pranešėjų (jų buvo ir daugiau) nuotaikos, reikia manyti, darė poveikį išeivijos grupėms, o publikavus tokią informaciją išeivijos spaudoje – ir platesnėms užsienio lietuvių masėms. Tiesa, pažymėtina, kad Vasario 16 d. renginiuose tarp daugumos pranešėjų buvo ir vienas kitas, pateikęs drąsesnių politinių prognozių. Vieną pirmųjų tokių prognozių dar vasario 11 d. Floridos lietuviams paskaitoje išsakė dr. Kazys Karvelis. Pranešėjas teigė, kad „esame ant nepriklausomybės slenksčio“, nes „po rinkimų vasario 24 d. Lietuva gana greitai gali būti nepriklausoma“⁴. Teisingos dr. K. Karvelio įžvalgos paaiškėjo po mėnesio, kai dienraštis *Draugas* kovo 10 d. savo pirmajame puslapyje informavo užsienio lietuvius, jog „Sąjūdis, kurio kandidatai laimėjo rinkimus, ketvirtadienį savo sesijoje nutarė, kad būtų skelbiamas Lietuvos nepriklausomybės atstatymas šį savaitgalį ir sudaryta nauja vyriausybė“⁵. Deja, tokia pozicija išeivijoje netapo dominuojančia vienu iš sunkiausių lietuvių tautai ir jos atstovams Sąjūdyje laikotarpiu.

Sąlygos, lėmusios išeivijos atsargumą. Yra pagrindo manyti, kad JAV lietuvių atsargumui įtakos galėjo turėti ir žinomos disidentės Nijolės Sadūnaitės pasisakymai. Pavyzdžiui, vasario 24 d. lankydamosi Maironio lituanistinėje mokykloje Lemonte, N. Sadūnaitė teigė mananti, „kad Lietuva bus nepriklausoma šią vasarą“⁶. Ir pati nesitikėjo tokio įvykių greičio. Net ir aukščiausi išeivijos vadovai, kurie, reikia manyti, turėjo patikimos informacijos, bet nediršo viešai (gal ir dėl JAV valdžios ofi-

1 Vilutis, A. Vasario 16-osios minėjimas. *Draugas*. 1990, kovo 8, nr. 47, p. 5.

2 Mikšys, P. Vasario 16 d. minėjimas. *Draugas*. 1990, kovo 13, nr. 50, p. 7.

3 APB. Chicagoje ir apylinkėse LB paminėjo Vasario 16 d. *Draugas*. 1990, kovo 10, nr. 49, p. 8.

4 Gunda, K. Lietuviai Floridoje. *Draugas*. 1990, kovo 13, nr. 50, p. 2.

5 Lietuvos nepriklausomybės atstatymo deklaracijos pagrindas. *Draugas*. 1990, kovo 10, nr. 49, p. 1.

6 Barkauskaitė, R. N. Sadūnaitė Maironio mokykloje. *Draugas*. 1990, kovo 13, nr. 50, p. 5.

cialios pozicijos) prognozuoti labai greitų politinių pokyčių Lietuvoje. Pavyzdžiui, Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkas prof. dr. Vytautas J. Bieliauskas, sveikindamas užsienio lietuvius Vasario 16 d. proga (sveikinimo tekstas buvo publikuotas visuose lietuvių išeivijos periodiniuose leidiniuose), apsiribojo tradiciniu kasmetiniu tekstu, tik labiau skatino tautiečius „stipresniu entuziazmu remti atgimstančios Lietuvos laisvinimo procesą“⁷. Jo pareikšta oficiali pozicija išeivijoje buvo suprasta kaip politinis orientyras bendruomenei. Tai iš dalies turėjo įtakos išeivijos telkinių ir organizacijų vadovams akcentuoti poreikį labiau moraliai, materialiai ir propaganda remti Lietuvą, kuri artimoje ateityje turi galimybę išsivaduoti. Kaip vieną iš pavyzdžių galime pateikti Worcester'io (Massachusetts valstija) lietuvių vadovą Petrą Molį, kuris „ragino padėti besikuriančiai Lietuvai, kaip tai darė mūsų tėvai, seneliai 1918 metais“⁸. Patys posakiai – „atgimstanti Lietuva“, „besikurianti Lietuva“ – asocijuojasi su ilgesniu procesu, atmetant politinius lūžius.

Tai, kad lietuvių išeivija, net ir labiausiai informuoti JAV lietuviai, nedrįso garsiai pasakyti, kad jų išsvajota Lietuvos nepriklausomybė tuojau tuojau bus atkurta, lėmė dar keletas veiksnių. Pavyzdžiui, vasario 11 d. Providence'io, Rhode Island'io, lietuviai, Šv. Kazimiero bažnyčioje švęsdami valstybinę šventę, žiūrėjo filmuoto „Baltijos kelio“ ištrauką. Didžiulį džiaugsmą, matant minias žmonių su trispalvėmis, slopino kylančios abejonės, kurios atsispindėjo ir spaudoje: „Ar pajunti jų laisvę? Kažin? Jie labai primena iš kalėjimo rūsijų išleistus kalinius į saulėtą kalėjimo kiemą trumpam pasivaikščioti. Lietuva dar vis atidžiai saugoma Maskvos tvorų ir sargų“⁹. Matyt, išeivijos sąmonėje buvo įsišaknijęs bolševikinės sistemos tvirtumas, vis dar netikėta, kad ši milžiniška komunistinė valstybė jau „priėjo liepto galą“. Taip lyg ir skatintas išeivių atsargumas ir atmetama išankstinio triumfo galimybė. 1990 m. kovo 1 d. tautininkų savaitraščio *Dirva* vedamajame prasmingu pavadinimu *Laisvė visada turi kainą* su tam tikru perspėjimu pastebima, kad Lietuvoje „pasikeitimai taip greitai seka vienas kitą, kad daugelis svarbių progų ir galimybių jau yra priimama

1990 m. kovo 11 d. Seime. Iš dešinės į kairę sėdi: „Amerikos balso“ korespondentas Romas Sakadolskis, poetai Marcelijus Martinaitis ir Justinas Marcinkevičius, ketvirtas neatpažintas. E. Sakadolskienės asmeninis archyvas

7 Bieliauskas, V. J. Sveikinimas Vasario 16 proga. *Europos lietuvis*. 1990, vasario 16, p. 1.

8 J. M. Minėjome Vasario 16-ąją. *Draugas*. 1990, kovo 10, p. 6.

9 R. I. Kartu su tauta. *Draugas*. 1990, kovo 13, nr. 50, p. 5.

Vytautas Landsbergis, Danutė Prunskienė, Algirdas M. Brazauskas. A. Sabaliausko nuotr. LR Seimo archyvas

už tikrą“. Kaip pavyzdys pateikiamas faktas – Lietuvos klausimo realioje tarptautinėje plotmėje iškėlimas. Ir čia pat *Dirva* savo skaitytojams siūlė, vertinant įvykius Lietuvoje, užuot viską „priėmus už tikrą“, geriau juos nuolat remti, kad „nedingtų ir vėl nepasiekiamai“¹⁰. Tuo buvo norima pasakyti, kad iševiją Lietuvoje kilusių esmingų idėjų bei pasiekimų nepriimtų kaip

tikrų ir nepanaikinamų, bet nuolat remtų ir puoselėtų; akcentuojama, kad tik jas stiprinant, materializuojant ir įteisinant būtų pagreitintas nepriklausomybės atkūrimas. Praktiškai prioritetas atiduodamas taip vadinamai „žingsnis po žingsnio“ (ang. *step by step*) taktikai. Tokios taktikos praktiškumą iliustruoja, net ir pakomentuoja, vieno eilinio lietuvių iš Detroit'o viešas pasisakymas po Nepriklausomybės akto paskelbimo: „Nors 50-tį metų Lietuvos laisvės troškome, tačiau nedrįsime tikėti, kad ji jau visai čia pat; buvome pripratę lietuvių išlaikyti, nes daugelį kartų pasaulio vadovai ir įvykiai mus buvo apvylę“¹¹. Taigi aiškėja atsargumas, baimė nepersistengti, nepasitikėjimas išorine parama. Visa tai diktavo Lietuvos laisvinimo veiklos praeities patirtis.

JAV lietuvių veikėjas advokatas Povilas Žumbakis, dienraštyje *Draugas* aptardamas Lietuvos atgimimo poveikį iševijai, gana atvirai kritikuoja jos vadovus, sakydamas, kad „po tiek metų veiklos ir vadovavimo Lietuvos laisvinimo darbe, Lietuvai laisvę paskelbus, veiksniai (tai yra iševijos vadovai – autoriaus pastaba) atrodo paraližuoti (...), mes vakaruose stovime išsiblaškę, be vizijų ir be planų“¹². Panašių pastebėjimų yra ir kituose iševijų leidiniuose: atkreiptas dėmesys į iševijos vadovų nepasiruošimą keisti savo veiklos pobūdį; nesugebėjimą koordinuoti bendrą darbą; taip pat į nepakankamą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išreklamavimą ir sveikinimą; pagaliau jų bandymus, pasinaudojus Lietuvos reikalais, dar kartą pareklamuoti savo veiklą¹³. Tačiau tai, reikia pažymėti, buvo tik trumpas, laikinas pasimetimas. Po kurio tikrai pastebimas stipresnis sujudimas.

10 Laisvė visada turi kainą... *Dirva*. 1990, kovo 1, p. 3.

11 Sulaukėme nepriklausomybės paskelbimo. *Draugas*. 1990, kovo 15, nr. 52, p. 2.

12 Žumbakis, P. Iševijos veiksniai ir Lietuva. *Draugas*. 1990, kovo 22, nr. 57, p. 3.

13 Nemickas, B. Skurdus VLIKO atsišaukimas. *Dirva*. 1990, balandžio 5, p. 6; Privati iniciatyva nelaukia.

Į laisvę. 1990, Nr. 108, p. 6; V.R. Vien, nors ir gerų idėjų nepakanka. *Draugas*. 1990, balandžio 7, nr. 69, p. 2.

labai artimi¹⁴. Tokių ir panašių užfiksuotų džiaugsmo atvejų išeivijos spaudoje gausu. Tuoju po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo žurnale *Metmenys* disidentas, JAV profesorius poetas Tomas Venclova, apibendrindamas nuotaikas, rašė, jog „visi mes to tikėjomės (...) Vieni to laukė visomis širdies ir proto pajėgomis, kiti beveik nesąmoningai, patys sau nedrįsdami prisipažinti, jog tikisi ir tiki. Bet tu, kurie manė, jog patys regės nepriklausomą Lietuvą, tikriausiai ne ką daugiau kaip vienos rankos pirštų. (...) Tai, kas įvyko, iš mūsų tolio atrodo neįtikėtinas stebuklas¹⁵. Mūsų tautiečiai užsienyje niekuomet neprarado vilties, kad Lietuva anksčiau ar vėliau atgaus nepriklausomybę, bet psichologiškai dar nebuvo pasiruošę tą labai greitai iškilusį faktą priimti kaip jau neatšaukiamą ar kaip nors keičiamą.

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo priimtas Nepriklausomybės aktas užsienio lietuvių buvo sutiktas labai džiaugsmingai, bet su tam tikra baime dėl tolesnio Lietuvos likimo. Tačiau Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas turėjo teigiamos reikšmės ir išeivijos vienybės, kuri nepasizymėjo tvirtumu, stiprinimui. Lietuva, lietuviai tapo pagrindiniu pasaulio žiniasklaidos objektu, o tai kėlė užsienio lietuvių pasididžiavimą savo kilme ir savo Tėvyne. Tai juos skatino stipriau įsijungti remiant tą nepriklausomybę. Viena ryškesnių formų – informacijos centrai.

„*Lithuanian Hotline*“ atsiradimas Chicago’je ir veikla. Vadinamoji „karštoji linija“ Chicago’s lietuvių buvo įsteigta 1990 m. kovo 24 d. gana spon-taniškai, pajutus didelį trūkumą informacijos apie įvykius ką tik nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje. Apie *Hotline* užuomazgą prisimindamas vienas iš jos steigėjų Jurgis Lendraitis sakė, kad viskas prasidėjo nuo to, kai dienraštyje *Chicago Tribune*

14 Sulaukėme nepriklausomybės paskelbimo. *Draugas*. 1990, kovo 15, nr. 52, p. 2.

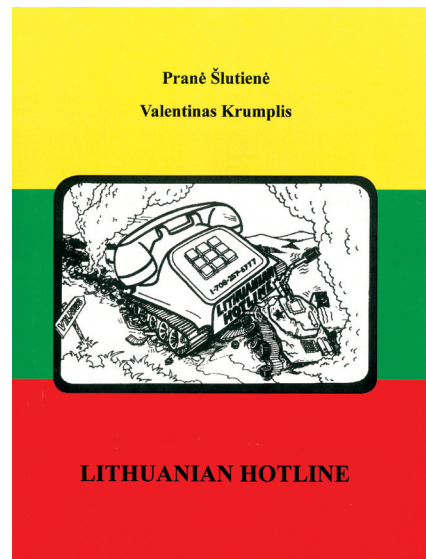
15 Venclova, T. Nepriklausomybė. *Metmenys*. 1990, t. 58, p. 3.

Anna Panchari, Seltzer, left, Anne Margalis, vėliau, of Holy Redeemer School, Minersville, Minersville, center, and Sister M. Cordia Vais, join protesters Tuesday in Washington.

Schuyllkill Lithuanians press Bush to take action

JAV lietuvis iš Pennsylvania’os protestuoja Washington’e 1990 m. kovo 28 d. <http://kofl144.weebly.com/blog/category/lithuanian%20days>

Pranės Šlutienės ir Valentino Krumpelio knygos „Lithuanian Hotline“, 2017, viršelis

Lithuanian "HOTLINE"

511 E. 127th Street, Lemont, IL 60439
(708) 257-6777 • Fax (708) 257-6987

TO: MR JIM VONDRAK (SOUTHWEST NEWS)

5/15/90

Dear Jim,

Please Help us get some publicity
on Willow Springs recognizing
LITHUANIAS INDEPENDENCE.
THE RESOLUTION WAS PASSED
ON MAY 10, 1990.

Vil Krumpulis

Hotline atstovų prašymas JAV spaudai išplatinti 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomybės atstatymo Akta. Pranė Šlutienė, Valentinas Krumpulis „Lithuanian Hotline“, p. 126

pasirodė straipsnis apie Lietuvą, kur buvo pažymėta „Vilnius, USSR“. Tai tarp lietuvių sukėlė tikrą pasipiktinimo bangą: jie skambino į redakciją, reiškė nepasitenkinimą, įrodinėjo, kad Vilnius yra Lietuvoje, o ne Sovietų Sąjungoje. Po to straipsnio pasirodymo aktyvūs lietuviai pradėjo skambinti vieni kitiems ir kalbėti, kad reikia kažką daryti, siekiant gauti ir platinti ne tik tarp išeivių teisingą informaciją¹⁶.

Hotline įsteigė ir vadovavo keturiolikos žmonių branduolys – savanoriai Audronė ir Rimas Gulbinai, Dalia ir Vytas Janušiai, Sylvia ir Valentinas Krumpiliai, Viligailė ir Jurgis Lendraičiai, Algis Augaitis, Algis Gudėnas, Eglė Paulikienė, Jurgis Riškus, Kęstutis Sušinskas ir Pranė Šlutienė¹⁷. Jie visi buvo pažįstami, nes dirbo lietuviškose organizacijose, buvo užaugę JAV ir išsilavinę, puikiai mokėjo anglų ir lietuvių kalbas, turėjo ryšių su JAV valdžios atstovais. Buvo pabrėžta, kad iniciatyvinę grupę sudaro tik lietuviai, nekreipiant dėmesio į jų priklausymą politinėms partijoms ar asmeninius įsitikinimus. Jie norėjo būti laisvi, nepriklausomi nuo jokios organizacijos, neideologizuoti¹⁸. Gavę patalpas Pasaulio lietuvių centre įsivedė tris telefono linijas, prie kiekvienos prijungė 5-6 telefono aparatus ir faksą. Pasikvietė į talką savanorių, kurie budėdavo nuo ankstyvo ryto iki vidurnakčio. Telefono numeriai buvo skelbiami išeivijos spaudoje. Tikslas – teikti informaciją apie padėtį Lietuvoje išeiviams, o taip pat skatinti juos rašyti arba skambinti įtakingiems JAV valdžios pareigūnams Lietuvos klausimu. Netrukus *Hotline* tapo informacijos šaltiniu ir ame-

16 Rakauskaitė, V. „Lithuanian Hotline“ – antros išeivių bangos vaikų pagalba Lietuvai. *Amerikos lietuvis*, 2002, kovo 23, nr. 12, p. 3.

17 Šlutienė P., Krumpilis, V. *Lithuanian Hotline*. [Chicago, 2017], p. 1.

18 Rakauskaitė, V. „Lithuanian Hotline“ – antros išeivių bangos vaikų pagalba Lietuvai. *Amerikos lietuvis*, 2002, kovo 23, nr. 12, p. 3.

GELBĖKIM LIETUVĄ IR JOS ŽMONES!!!!

Lietuvai skubiai reikalingi vaistai, gydomosios priemonės ir chirurginiai instrumentai.

„Lithuanian Hotline“ rūpinasi šių reikmenų urmu pirkimu ir greitu pristatymu tėvynėn.

Be jūsų paramos mūsų sergantieji broliai ir sesės, invalidai, seneliai, vaikai ir kūdikiai nebus išgelbėti.

Prašome rašyti čekius
„LITHUANIAN MERCY LIFT“
ir siųsti šiuo adresu:
„Lithuanian Hotline“
511 E. 127th Street
Lemont, IL 60439
Platesnei informacijai
skambinti: 1-708-257-6777

**Lithuanian
"HOTLINE"**

511 E. 127th Street, Lemont, IL 60439
(708) 257-6777 • Fax (708) 257-6887

Šių vaistų vartojimą VLIKAS, JAV Lietuvių Bendruomenė, AETA ir kitos organizacijos.

*Hotline atstovų atsišaukimas
„Gelbėkime Lietuvą ir
jos žmones!!!!“ Pranė
Šlutienė, Valentinas Krumpelis,
„Lithuanian Hotline“, p. 110*

rikiečių žiniasklaidininkams (spaudai, radijui, televizijai), kurie teiraudavosi, kas vyksta Lietuvoje. Savanoriai sulaukdavo „karštų žinių“ iš Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (informaciją teikdavo Rita Dapkutė), Lietuvos atstovo Washington'e Stasio Lozoraičio, įvairių žinių agentūrų, lietuvių informacijos centrų Washington'e bei New York'e, bendravo su lietuviškais fondais, VLIK'u ir ALT'a. Vyko didžiulis informacijos kaupimo ir perdavimo darbas. Pirmąja organizacijos pirmininke tapo Rasa Lakas¹⁹. Čikagiečių pavyzdžiu panašius informacijos biurus vėliau įsteigė Boston'o, Philadelphia'os ir Toronto lietuviai.

Tuo pačiu buvo nutarta organizuoti, padedant senatoriui R. Durbin'ui (Illinois valstija) ir kongresmeniui William Sarpaliui (Texas valstija), demonstraciją 1990 m. kovo 30 d. Čikagos centre Daley Plaza. Joje dalyvavo apie 5000 žmonių, palaikančių Lietuvos nepriklausomybės siekį. Dar, aktyviai dalyvaujant *Hotline* atstovams, demonstracijos 1991 m. sausio 13 d. ir tuoj po pučo Rusijoje, 1991 m. rugpjūčio mėn.

19 Kavaliauskienė, D. „Lithuanian Mercy Lift“ baigia savo veiklą. *Amerikos lietuvis*, 2011, vasario 10, nr. 17, p. 6.

Congressional Record

LITHUANIA

● Mr. SIMON. Mr. President, I was pleased the other day to join with my good friends and distinguished colleagues Senators GEORGE MITCHELL and BOB DOLE in introducing an important resolution concerning Lithuania's declaration of independence, Senate Concurrent Resolution 108. It sends the right message at this time to the Soviet Government.

In our resolution—and I should add here that Senator DONALD RIEGLE and I were working on a similar resolution earlier—we congratulate the people of Lithuania for taking the courageous step of declaring their independence from the Soviet Union, we urge the Soviets to recognize and respect the Landsbergis government and cease all forms of intimidation, and we urge the President to take steps to actively demonstrate our commitment to the new Lithuanian Government.

Let me just say briefly that I have been one who has spoken out consistently for freedom for Lithuania, as much if not more than any Member of this body. I may be the only Member of the United States Senate denied a visa to visit Lithuania some 8 years ago, when I tried to visit Vilnius and was prevented from doing so by the Soviet Government. And as one of the original cosponsors of what some are calling "SEED II"—the follow-on bill to last year's Support for East European Democracy Act—I am pleased to say that we have made the Baltic States eligible to receive United States assistance.

This is a tense time. President Gorbachev has said he will not use force to suppress Lithuanian independence, and it is clearly in his best interest not to do so. Nevertheless, because this is a tense time and Lithuania is the first republic to attempt to secede, it is appropriate for the United States Senate to go on record as we do in this resolution urging the U.S.S.R. to refrain from acts of military and other forms of coercion. Gorbachev ought to negotiate an immediate end to Soviet rule in Lithuania, and respect the sovereign wishes of the overwhelming majority of Lithuanian citizenry who desire nothing more nor less than a free and independent Lithuania.

Mr. President, this is a responsible approach. It is in everyone's interest to resolve this dispute quickly and peacefully. But let no one in Mr. Gorbachev's Politburo misread United States intentions: we want good relations with the Soviet Union, but we strongly desire a free Lithuania, a free Latvia and a free Estonia immediately. We have never recognized the Baltic republic's illegal and forcible incorporation into the U.S.S.R. It is time for the Soviet Union to let Mr. Landsbergis' people go, so the people of Lithuania can decide their own political and social system for themselves.●

United States
of America

1990 m. kovo 27 d.
Congressional Record.
Pranė Šlutienė,
Valentinas Krumplis
„Lithuanian Hotline“,
p. 63

buvo surengtos Čikagoje. Be to, daug prisidėta prie didžiosios lietuvių demonstracijos Washington'e 1990 m. birželio 1-2 d., organizuotos JAV LB ir VLIK'o²⁰. Visose buvo reiškiamas pageidavimas JAV valdžiai kuo greičiau apsispręsti dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo.

Organizacijos darbo intensyvumą rodo ir tai, kad po pirmosios *Hotline* veiklos savaitės atėjo 5000 dol. sąskaita už telefoninius skambučius bei fakso siuntimus. Be to, organizacija leido nemažai atributikos – plakatų, atvirukų, ženkliukų su patriotiniais užrašais (V. Krumplio spaustuvėje). Bet *Hotline* skolų neturėjo, nes fi-

20 Ten pat; Rakauskaitė, V. „Lithuanian Hotline“ – antros išėivių bangos vaikų pagalba Lietuvai. *Amerikos lietuvis*, 2002, kovo 23, nr. 12, p. 3.

JAV lietuvių manifestacija prie Kongreso rūmų Washington'e 1990 m., siekiant Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės pripažinimo. *Lietuvių kultūrinis paveldas Amerikoje / Lithuanian Cultural Legacy in America. Print in USA, 2009, p. 48*

S. O. S. grupės parengtas stendas pakelėse. „Draugo“ redakcijos archyvas

nansiškai parėmė VLIK'as, vadovaujamas dr. Kazio Bobelio, kitos lietuvių organizacijos, aukų iš įvairių JAV valstijų atsiųsdavo pavieniai lietuviai ²¹.

Vėliau, kai politinė situacija Lietuvoje stabilizavosi, kai JAV pagaliau pripažino Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę, nebereikėjo ir skubios informacijos. Po pusantrų metų *Hotline* savo veiklą nutraukė. Tiesa, jos aktyvistai, kai Lietuvai buvo paskelbta blokada, išsiaiškino, kad ten labiausiai

trūko vaistų, ir pradėjo jų rinkimą, palaipsniui pereidami prie kitos labai svarbios labdaringos veiklos ir įkurdami organizaciją *Lithuanian Mercy Lift*.

Jeigu *Hotline* savo veikloje labiau orientavosi į paprasto amerikiečio informavimą, tai Lietuvių informacinis centras (LIC) daugiau dirbo su užsienio žiniasklaida, politikais, JAV valstybinėmis institucijomis.

SOS Americans for Lithuania's Freedom grupės Čikagoje veikla. Po 1990 m. kovo 11 d. nepriklausomybės paskelbimo pirmasis Lietuvos vadovas V. Landsbergis kreipėsi į užsienio lietuvius su atsišaukimu: „Padėkite mums...“. Tai išgirdę Čikagos lietuviai, gimę JAV ir puikiai mokantys anglų kalbą, kovo 14 d. susibūrė į 26 žmonių grupelę suprasdami, jog reikia veikti, kad JAV politikai ir paprasti žmonės išgirstų apie Lietuvos sprendimą būti nepriklausoma šalimi ir daryti viską, kad JAV kuo skubiau pripažintų Lietuvos nepriklausomybę. Pasivadino *SOS Americans for Lithuania's Freedom*, kad būtų matyti, jog Lietuvos laisvė rūpi ne tik lietuviams, bet ir amerikiečiams²². Grupės narys Vincas Lukas sukūrė plakatą, kur buvo pavaizduotas į laisvę skendantis trispalvis (Lietuvos vėliavos spalvos) paukštis ir užrašas – *Don't Close the*

21 *Ten pat*; Tikslas – pagalba tėvų gimtinei. *Ten pat*, 2006, balandžio 29, nr. 17, p. 13; Šlutienė P. LABAS! Lithuanian Hotline. *Dirva*, 1991, spalio 10, p.10.

22 Petrauskienė V. „SOS Americans for Lithuania's Freedom“: dirbome nerašydami protokolų. *Draugas*, 2017, rugpjūčio 24, nr. 98, p. 10.

Chicago's meras Richard M. Daley (laiko marškinėlius) su lietuvių grupe. Iš kairės: Antanina Repšienė, dr. Austė Vygantienė, Matilda Marcinkienė – ALT'os fondo pirmininkė, Nida Tijūnėlytė, Vladas Šoliūnas – ALT'os vicepirmininkas, kun. dr. Juozas Prunskis – ALT'os informacijos direktorius, Kazimieras (Casey) Oksas – ALT'os vicepirmininkas, Richard M. Daley, Stanley Balzekas – ALT'os vicepirmininkas, Juozas Bagdžius, Jūratė Jasiūnienė. Indrės Tijūnėlienės nuotr. „Draugas“, 2017, rugpjūčio 24, nr. 98, p. 10

Door on Democracy in Lithuania. Šį plakatą matė milijonai žmonių. Jis kabėjo matomiausiose Čikagos ir Vašingtono vietose, pagal plakato pavyzdį buvo pagaminta tūkstančiai lipdukų automobiliams, išspausdinti ant marškinėlių, sporto kostiumų, vokų ir kavos puodelių, kuriuos dalino JAV Kongreso nariams. V. Lukas už savo kūrinį 1990 m. buvo įvertintas tarptautiniu *Award of Excellence from Print* ir vienoje konkurso kategorijoje tapo nugalėtoju²³.

Grupė iš karto pradėjo raginti JAV lietuvius, kad šie siųstų telegramas JAV prezidentui, skambintų į Baltuosius rūmus ir prašytų paremti bei pripažinti Lietuvą. Buvo net parengtas bendras tekstas visiems talkininkams. Taip pat buvo bandoma užmegzti kuo daugiau asmeninių ryšių su JAV politikais ir bandyti juos paveikti; buvo kreipiamasi į spaudą, televiziją, siekiant, kad informacija apie Lietuvą būtų kuo dažniau teikiama amerikiečiams. Grupės veiklą aktyvesniems veiksams paskatino ir 1991 m. sausio 13 d. įvykiai Lietuvoje. Grupės „SOS“ nariai: Daiva Meilienė, dr. Roma Kuprienė, Mindaugas Bielskus, Rimas Dirvonis, Laima Žliobienė, Mindaugas Pleškys, dr. Vytas Narutis, Vacys Šaulys, dr. Irena Jurjonienė, Jūratė Dovilienė, dr. Jurgis Augius, Vincas Lukas, dr. Jolita Kisieliūtė-Narutienė, Danguolė Kviklytė, Grasilda Reinytė, dr. Donatas Tijūnėlis, Marytė Nemickienė, Indrė Tijūnėlienė, dr. Arūnas Liulevičius, dr. Austė Vygandienė, Viki Saulienė, Marytė Utz, Saulius Mikaliukas, Rūta ir Liudas Šmulksčiai ir kt.²⁴

Lietuvių informacinio centro New York'e veikla 1988-1991 m. Atgimimo laikotarpiu LIC su LPS atstovais ir disidentais rengė pokalbių stenogramas ir jas platino radijo tarnyboms, pvz., *Amerikos balsui*, *Laisvajai Europai*, *Vatikano radijui*. Atsirado galimybė aktyviau ir atviriau rinkti informaciją, ją greičiau gauti ir dar tą pačią dieną skelbti. LIC pradėjo organizuoti Sąjūdžio žmonių apsilankymus New York'e ir Washington'e, kad jie galėtų bendrauti tiesiai, ne per tarpininkus (pvz., aukšto

23 Ten pat.

24 Ten pat, p. 7; Indrė. Amerikiečiai už Lietuvos laisvę. *Ten pat*, 1990, rugpjūčio 23, nr. 164, p. 6.

Lietuvos Respublikos generaliniame konsulate Chicago'je susirinko nemaža dalis S.O.S. grupės narių. Iš k.: Daiva Meilienė, Roma Kuprienė, Laima Žliobienė, Vacys Šaulys, Irena Jurjonienė, generalinis konsulas Chicago'je Marijus Gudynas, Jūratė Dovilienė, Jurgis Augius, Vincas Lukas, Jolita Kisieliūtė-Narutienė, Grasilda Reinytė, Donatas Tijūnelis, Marytė Nemickienė ir Indrė Tijūnelienė (sėdi). Virginijos Petrauskienės nuotr. „Draugas“, 2017, rugpjūčio 24, nr. 98, p. 7

lygio vizito programa buvo suderinta prof. V. Landsbergiui, arkivyskupui S. Tamkevičiui ir kt.)²⁵.

Sąjūdžiui įsitvirtinus, 1988 m. pabaigoje-1990 m. pradžioje, LIC keitė informacijos teikimo strategiją. Sąjūdžio įsteigta informacijos agentūra Vilniuje, su kuria LIC palaikė glaudžius ryšius, užmezgė tiesioginius ryšius su žiniasklaidininkais Maskvoje. Tokiu būdu LPS apie vykstančius įvykius informuodavo Rytų Europos ir SSRS žiniasklaidą, o LIC – Vakarų žiniasklaidą. LPS blokui laimėjus 1990 m. rinkimus ir ėmus vadovauti Parlamentui bei Lietuvos vyriausybei, LIC analogiškus ryšius pradėjo palaikyti su Aukščiausiosios Tarybos informacijos biuru. LIC perduodavo aktualią informaciją į Lietuvą, pavyzdžiui, žinias apie JAV Kongreso priimtas Lietuvai svarbias rezoliucijas, nutarimus bei akcijas, palaikančias Lietuvos laisvės bylą; apie organizacijų teikiamą pagalbą ekonominės blokados metu; svarbiausius tarptautinės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą²⁶. LIC turimą informaciją perduodavo ir išeivijos spaudai, taip padėdamas užsienio lietuviams suprasti, kokios permainos vyksta Lietuvoje, kokia užsienio vyriausybės politika. LIC savo veiklos viršūnę pasiekė 1991 m. sausio 13 d. ir ekonominės blokados metu. Kaip prisiminė centro

25 Timukienė, L. LIC veikla, nukreipta veidu į Lietuvą. *Draugas*, 2011, lapkričio 12, nr. 140, p. 14.

26 *Lietuvių katalikų religinės šalpos veiklos fragmentai 1961-2011m. – Lithuanian Catholic Religious Aid. A Mosaic of Works.* Queens, New York, USA, 2012, p. 27.

vadovė G. Damušytė, tai buvo vienas sunkiausių ir labiausiai įtemptų laikotarpių. Lietuva mirgėjo pirmuosiuose laikraščių puslapiuose. LIC darbuotojai sulaukdavo begalę skambučių ne tik iš JAV, bet ir iš tolimų šalių – žiniasklaidininkų, nevyriausybinių organizacijų, pavienių asmenų, palaikančių Lietuvą. Nuolat vyko bendravimas telefonu su Informacijos biuro Aukščiausiojoje Taryboje darbuotojais. LIC kelias dienas dirbo visą parą. Vėliau sužinota, kad ir JAV Valstybės departamentas tą naktį atidžiai sekė LIC platinamas žinias²⁷.

1991 m. Lietuvai sulaukus tarptautinio pripažinimo ir tapus Jungtinių Tautų nare, Lietuvos katalikų religinės šalpos vadovybės sprendimu LIC, kaip atlikęs savo misiją, buvo uždarytas.

JAV lietuvių parama Lietuvos pasiuntinybei Washington'e. Lietuvos valstybė 1990-1991 metais išgyveno sunkius ne tik politinius, bet ir ekonominius laikus. Formavosi naujos valstybės aparatas, kūrėsi naujos ambasados ir konsulatai. Labai trūko lėšų. Nebuvo galimybių remti nuo seno veikusias diplomatinės atstovybes. O tuo metu Lietuvos ambasada Washington'e plėtėsi, daugėjo darbų, uždaviniai darėsi sudėtingesni. Ambasadorius Stasys Lozoraitis nusprendė ieškoti pagalbos lietuvių išėivijoje. Ambasados darbuotoja Žiba Jurėnaitė-Kelley kreipėsi į Chicago's žymiųjų veikėjus, prašydama suruošti vąj. Tuo metu veikėjai buvo užsiėmę Tautinių šokių švente, PLB seimu, neturėjo laiko. Tad tuo reikalu užsiėmė moterys. Marija Remienė sudarė komitetą, garbės pirmininke pakvietė Gražiną Liautaud. Prie jų prisidėjo Alė Kėželienė, Stasė Semėnienė, Alė Steponavičienė, Indrė Tijūnėlienė, Ellie Katauskienė, Matilda Marcinkienė²⁸. Laiškais, per spaudą ir asmeniniais kontaktais komitetas telkė aukas. Po penkių savaičių, t.y. birželio 5 d., Balzeko muziejuje komiteto narės sukvietė svečius. Atvyko ambasadorius S. Lozoraitis su žmona Daniela, garbės konsulas Vaclovas Kleiza su žmona Asta, Islandijos konsulas ir apie tris šimtus geradarių svečių. Visuomenė suaukojo iki 50 tūkstančių dol., o tą sumą padvigubino verslininkas James Liautaud. Taip buvo surinkta 100 tūkstančių dol. Lietuvos ambasadai Washington'e²⁹.

Yra žinoma, kad ambasadą individualiai rėmė lietuvių organizacijos ir atskiri asmenys. Pavyzdžiui, ambasadai 1991 metais BALF'as ir per BALF'ą 1993 metais

Daniela ir Stasys Lozoraičiai Washington'e.
<http://www.vdu.lt/lt/lozoraičiu-seimos-ir-diplomatijos-studiju-reiksme-kaune/>

27 Timukienė, L. LIC veikla, nukreipta veidu į Lietuvą. *Draugas*, 2011, lapkričio 12, nr. 140, p. 14.

28 Parama Lietuvos ambasadai. *Pasaulio lietuvis*, 1992, birželis-liepa, nr. 6-7, p. 19.

29 Žygas, J. Lietuvos ambasadai Washington'e 100,000 dolerių. *Draugas*, 1992, birželio 11, nr. 114, p. 6; Remienė, M. *JAV lietuvių kultūros keliuose*. Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2011, p. 122-123.

Gražinos ir Vytauto Landsbergių priėmimas 1990 m. Lietuvos ambasadoje Washington'e, JAV; kairėje – viceministrė Skirma Kondratienė, dešinėje būsto ir urbanistikos ministras (sekretorius) Jack Kemp'as ir jo žmona Joanne. R. Kondrato asmeninis archyvas

kun. Anthony J. Tamulis (Mt. Olive, IL) pasiuntė po 1000 dolerių, 1992 m. sausio 30 d. buvo pasiųstas Montella'os lietuvių tautinio klubo (Brockton, MA) 2500 dol. čekis³⁰. Dėkodamas už paramą ambasadorius S. Lozoraitis pažymėjo, kad jau „virš tūkstantis asmenų parėmė šios įstaigos pastangas“ ir turėjo vilčių, kad ambasados darbas bus naudingas ne tik Lietuvai, bet ir JAV lietuviams³¹.

2. JAV LB, ALT ir VLIK politinė parama Lietuvos valstybei

Parama 1990-1991 metais

Amerikos lietuvių taryba budriai sekė Baltųjų rūmų darbus ir pareiškimus. Pasinaudojus progomis būdavo primenami Lietuvos reikalai. ALT'a išliko ištikima savo pagrindiniam principui ir tikslui: atstatyti laisvą, nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos Respubliką. Tą pačią valandą, kada buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, ALT'a prezidentui George H. W. Bush'ui pasiuntė telegramą, kad JAV *de jure* ir *de facto* pripažintų naująją Lietuvos Respubliką. Tuo pačiu buvo pasiųstas sveikinimas Lietuvos parlamentui, Lietuvos žmonėms ir naujai atsikūrusioms partijoms. Be to, kovo 21 d. ALT'a pasiuntė laišką ir telegramą G. Bush'ui, prašant paremti

30 1991 08 27 M. Rudienės laiško S. Lozoraičiui nuorašas. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 62 (S. Lozoraitis, Jr.), l. n.; 1993 01 11 M. Rudienės laiško S. Lozoraičiui nuorašas. *Ten pat*; 1992 01 30 M. Rudienės laiško S. Lozoraičiui nuorašas. *Ten pat*.

31 1992 02 17 S. Lozoraičio laiškas M. Rudienei. *Ten pat*.